

Інформаційний бюлетень з практики Суду № 129

Квітень 2010

Fatullayev проти Азербайджану - 40984/07

Рішення від 22.4.2010 [Секція I]

Стаття 10

Стаття 10-1

Свобода вираження поглядів

Головний редактор притягнений до кримінальної відповідальності за статтю, у якій спростовувалась офіційна версія певних подій і критикувалась політика уряду: *порушення*

Стаття 6

Кримінальне провадження

Стаття 6-1

Безсторонній суд

Незалежний суд

Кримінальне провадження щодо дифамації; у суді, що розглядав кримінальну справу, головував суддя, який входив до складу суду під час попереднього розгляду цивільної справи: *порушення*

Стаття 6-2

Презумпція невинуватості

Заява генерального прокурора до формального визнання вини, у якій стверджувалось, що знайдено основний доказ скоєння злочину: *порушення*

Стаття 46

Стаття 46-2

Виконання рішення Суду

Індивідуальні заходи

Держава-відповідач має невідкладно звільнити головного редактора, який зазнав порушення свободи вираження поглядів через кримінальне переслідування і позбавлення волі

Факти – Заявника, головного редактора газети, було притягнуто до кримінальної відповідальності після оприлюднення двох статей.

У першій статті (і у різних коментарях, які пізніше були поширені через Інтернет) він розглядав масові вбивства, скоєні у місті Ходжали у 1992 році протягом конфлікту у Нагірному Карабаху. Він висловив твердження, які могли бути витлумачені як такі, що спростовують загальноприйнятую версію про те, що сотні цивільних азербайджанців були вбиті вірменськими військовослужбовцями за підтримки російських збройних сил. Проти нього було подано цивільний позов, внаслідок чого йому було наказано оприлюднити спростування і вибачення, а також сплатити відшкодування моральної шкоди. У рамках окремого кримінального провадження четверо осіб, які вижили у Ходжали, і двоє колишніх солдатів, які брали участь у цій битві, подали також цивільні позови проти заявника за дифамацію і неправдиве обвинувачення азербайджанських солдатів у особливо тяжкому злочині. Під час розгляду справи у суді головував той же суддя, який вів справу у рамках цивільного провадження. Заявника було визнано винним у двох епізодах дифамації і засуджено до двох років і шести місяців позбавлення волі.

У другій статті, яка називалась «Прихильники Алієва бавляться у миротворців», заявник висловив думку, що задля того, аби Президент Ільхам Алієв міг залишитись при владі, уряд Азербайджану просив США про допомогу у обмін на підтримку під час американської «агресії» проти Ірану. Він наводив розмірковування щодо можливості ірано-американської війни, до якої може також бути втягнений і Азербайджан, а також детальний перелік стратегічних об'єктів у Азербайджані, які міг би атакувати Іран у випадку втілення такого сценарію. Він робив підсумок, що азербайджанському уряду слід зберігати нейтральність як щодо США, так і щодо Ірану, і що уряд не усвідомлює усіх згубних наслідків, породжених підтримкою американської політики. У статті порушувалось також питання можливих заворушень у випадку конфлікту з Іраном на півдні Азербайджану, де живе етнічна меншина талишів. Після оприлюднення цієї статті заявника притягли до кримінальної відповідальності за погрозу тероризмом і розпалювання міжетнічної ворожнечі. Водночас, до того, як заявнику було офіційно пред'явлене обвинувачення, генеральний прокурор зробив заяву для преси, у якій зазначалось, що стаття пана Футулаєва становить склад злочину погрози тероризмом. Заявника було визнано винним і засуджено, в сукупності, до восьми років і шести місяців позбавлення волі.

Право – Стаття 10: а) *Перший вирок* – Перш за все Суд пояснює, що у його рішеннях не слід вбачати фактичну або юридичну оцінку подій, що мали місце у Ходжали, або ж третейське рішення щодо пов'язаних з цим історичних претензій. Суд визнає, що питання, котрі досліджував заявник, мали винятково драгливий характер, і що загибель сотень невинних цивільних осіб є джерелом глибокої скорботи на національному рівні. Суд також визнає цілком зрозумілим, що висловлювання заявника могли видатись громадськості шокуючими або драгливими. Водночас, Суд нагадує, що свобода інформації стосується не лише ідей або інформації, до котрих ставляться прихильно, але й таких, що вражають, шокують або тривожать. Окрім того, пошук історичної правди є невід'ємною частиною свободи вираження поглядів. Різноманітні питання, пов'язані з подіями у Ходжали, схоже, досі є предметом дискусії поміж істориками, і тому повинні становити питання, що має громадський інтерес для сучасного азербайджанського суспільства. У демократичному суспільстві вкрай важливо, аби могли вільно відбуватись наявні дискусії щодо витоків особливо тяжких фактів, що становлять військові злочини або злочини проти людства. Преса також відіграє незамінну роль «сторожового пса» і має повідомляти інформацію та ідеї щодо політичних та інших питань, що становлять загальний інтерес.

Суд вважає, що перша спірна стаття була написана переважно у описовому стилі і мала на меті повідомити азербайджанським читачам про реалії щоденного життя у згаданому регіоні. Громадськість мала право отримати інформацію щодо подій, що

відбувались на території, над якою держава після війни втратила контроль. Заявник намагався передати, переважно у неупереджений спосіб, різні ідеї та погляди, котрі сповідували дві сторони конфлікту. Хоча стаття містила зауваження про те, що азербайджанські військові формування теж є частково відповідальними у масових вбивствах, у ній не було жодних заяв із прямим звинуваченням азербайджанських збройних сил або конкретних осіб у скоєнні масових вбивств своїх співгромадян. Натомість обговорювалось питання про роль азербайджанської влади і її відповідальність за неспроможність запобігти цим подіям у Ходжали, або ж про її причетність до цих подій, і заявник-журналіст мав право, з точки зору статті 10, поширювати свої думки з цього питання.

Однак у коментарях, розповсюджених у Інтернет, містились цілком конкретні твердження про те, що азербайджанські комбатанти вбили певних осіб (можливо, ненавмисно) і сплюндрували їхні тіла. Висловлюючи ці думки, без посилання на достатню фактологічну базу, заявник, можливо, не дотримався свого обов'язку журналіста надати точну і достовірну інформацію. Водночас, Суд не має робити остаточний висновок з цього питання, оскільки вважає, що, у кожному випадку, внутрішні суди не навели відповідного і достатнього мотивування своїх висновків про те, що було запламовано репутацію осіб, які зазнали дифамації (чотирьох біженців із Ходжали і двох колишніх солдатів). Коментарі заявника не зазіхали загалом на гідність загиблих і тих, хто вижив у Ходжали, ні, конкретно, на гідність чотирьох згаданих біженців, і ніщо не вказувало на те, що заявник намагався спростувати факт масових вбивств, виправдати тих, хто їх скоїв, або принизити загиблих чи спалювати їхню пам'ять. Навпаки, він висловив їм співчуття. Стосовно двох колишніх військових не було переконливо доведено, що заявник прямо звинувачував їх у тому, що вони особисто скоїли тяжкі злочини, оскільки у його висловлюваннях згадувались лише невизначені «провокатори».

Зрештою, призначення покарання у вигляді позбавлення волі за правопорушення, скоєне внаслідок публікації у ЗМІ, може бути сумісним зі свободою вираження поглядів журналістів виключно за виняткових обставин, зокрема у випадку тяжкого порушення основоположних прав, наприклад, у випадку розпалювання ворожнечі або закликів до насилля. У випадку заявника призначення покарання у вигляді позбавлення волі є не виправданим.

Висновок: порушення (одноголосно).

b) *Другий вирок* – Стаття під заголовком «Прихильники Алієва бавляться у миротворців» стосувалась переважно особливої ролі Азербайджану у розвитку міжнародної політики стосовно американо-іранських стосунків. Ця стаття вписувалась у рамки політичних дебатів щодо питання, яке має загальний і громадський інтерес. Заявник критикував кроки, зроблені азербайджанським урядом у питаннях внутрішньої і зовнішньої політики. Водночас, певна кількість інших ЗМІ у цей час теж висловлювались про те, що у випадку війни Азербайджан ризикує бути втягненим до конфлікту, і розмірковували про можливі конкретні об'єкти у Азербайджані, які можуть бути атаковані іранцями. Заявник не оприлюднив жодної державної таємниці, не збільшив і не зменшив ризик нападів, а просто намагався драматизувати конкретні наслідки втягнення Азербайджану до можливої майбутньої війни. Висловлені ним думки стосувались гіпотетичних сценаріїв розвитку подій і за визначенням не могли бути доведені.

Щодо визнання його винним у погрозі тероризмом, то заявник, як журналіст і приватна особа, не мав можливості здійснити вплив або контроль над гіпотетичними подіями, про які йшлося у статті. Водночас, у ній пан Футулаєв не схвалював і не вітав такі можливі напади. Як журналіст, він мав повідомити інформацію та ідеї з політичних проблем, що становлять інтерес, і висловити свою думку щодо можливих наслідків конкретних рішень уряду. Тому висновок національних судів про те, що

заявник погрожував державі терористичними актами, був свавільним. Щодо визнання заявника винним у розпалюванні міжетнічної ворожнечі, то питання, порушені у спірній статті, могли вважатись сюжетом, що становить законний громадський інтерес, і який заявник мав право донести до громадськості. Сам той факт, що він дослідив соціальне і економічне становище у регіонах, де живуть національні меншини, і висловив свою думку щодо можливого політичного напруження у цих регіонах, не може вважатись розпалюванням міжетнічної ворожнечі. Хоча у згаданих висловлюваннях містились категоричні думки і нищівна, хоча й дещо перебільшена, критика ставлення центральної влади до відповідних меншин, проте вони не містили жодних висловлювань, мотивованих ненавистю, і не можуть вважатись такими, що заохочують міжетнічну ворожнечу або у будь-який спосіб запламовують певну етнічну групу.

Тому внутрішні суди не навели відповідних підстав, які виправдовували б визнання заявника винним у погрозах тероризмом або у розпалюванні міжетнічної ворожнечі. Тяжкість втручання ще більше посилюється особливо суворим покаранням заявника – тривалим позбавленням волі, тоді як не було підстав для жодного покарання. Тому свобода вираження поглядів заявника стала предметом явно диспропорційного обмеження.

Висновок: порушення (одноголосно).

Стаття 6 § 1: заявник скаржиться, що суддя, який розглядав справу у рамках кримінального провадження, до того був у складі суду під час розгляду цивільного позову проти заявника. Суд встановив, що два провадження, цивільне і кримінальне, стосувались точно тих же так званих дифамаційних висловлювань, і що суддя мав оцінювати практично тотожні або аналогічні докази. Вирішивши справу у цивільному провадженні, суддя вже дійшов висновку про те, що висловлювання заявника містили неправдиву інформацію, що запламовує гідність осіб, які вижили у Ходжали. Тому безсторонність цього судді під час наступного кримінального розгляду справи може викликати сумніви. З огляду на характер справи, Суд вважає, що сумніви заявника у недостатній безсторонності судді можуть вважатись об'єктивно виправданими.

Висновок: порушення (одноголосно).

Стаття 6 § 2: було порушено принцип презумпції невинуватості, оскільки висловлювання представника держави щодо особи, обвинуваченої у кримінальному правопорушенні, віддзеркалює думку про його вину ще до того, як її було доведено у встановленому законом порядку. Оскільки заявник був відомим журналістом, то генеральний прокурор мав повідомляти громадськості про стверджуване правопорушення і про кримінальне провадження. У своїх висловлюваннях він мав особливо ретельно добирати слова. Водночас, він із самого початку прямо заявив, що стаття заявника стосується погрози тероризмом. Ці висловлювання, зроблені безапеляційно і беззастережно, було тотожні повідомленню про те, що заявник скоїв злочин погрози тероризмом і, отже, передували оцінці фактів судами.

Висновок: порушення (одноголосно).

Стаття 46: немає жодних виправдань для засудження заявника до позбавлення волі, і неприпустимо, аби він залишався у тюрмі.

Висновок: заявник має бути негайно звільнений (шість голосів проти одного).

Стаття 41: 25 000 EUR на відшкодування моральної шкоди.